

До спеціалізованої вченої ради Д 26.007.03
Національній академії внутрішніх справ
03055, м. Київ, пл. Солом'янська, 1.

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора юридичних наук Несбитова Андрія
Анатолійовича на дисертаційну роботу та автореферат Таран Тетяни
Григорівни на тему: «Запобігання шахрайству, що вчиняються жінками
в Україні», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних
наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право**

Актуальність теми дисертаційного дослідження характеризується тим, що жіноча злочинність протягом останнього часу є однією з найбільш соціально-правових проблем сучасного суспільства. Це вкрай суспільно-небезпечне явище негативно позначається на інституті сім'ї та духовно-морального вихованні дітей негативно позначається на розвитку, формуванні ціннісних орієнтацій дітей (майбутніх) поколінь та загалом є своєрідним індикатором здоров'я суспільства. Підвищена суспільна небезпека жіночої злочинності обумовлюється зростанням її рівня професійності та організованості.

Серед корисливих злочинів вчинених жінками одним із найпоширеніших (найрозповсюдженіших), що виявляє тенденцію до стрімкого зростання, є шахрайство. Аналіз статистичної звітності Генеральної прокуратури України свідчить про те, що у 2016 році загальна кількість виявлених осіб, які вчинили досліджуваний злочин, становила 3010 осіб, з яких 609 (20,2 %) – особи жіночої статі; у 2017 році виявлено 3775 осіб, які вчинили шахрайство, з яких жінок – 1021 (27,0 %); у 2018 році із загальної кількості шахраїв, що становила 3654 особи, жінок – 1007 (27,5 %). Як бачимо з проведеного аналізу, маємо тенденцію до стрімкого зростання питомої ваги жіноцтва серед шахраїв: на 7,3 % за останні три роки. Крім того, 70 % опитаних респондентів відзначають, що шахрайство

23

3741
0.9

2019

11

характеризується значним рівнем латентності, оскільки часто потерпілі з різних причин не повідомляють про вчинені відносно них злочинів.

На сьогодні слід зазначити, що комплексне кримінологічне дослідження запобіганню шахрайству, що вчиняють жінки, в Україні не проводилось. Аналіз підходів до проблеми запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні, свідчить про те, що і в українській юридичній науці є розбіжності у питанні визначення її сутності, змісту та визначальних ознак.

Все вищезазначене обумовило необхідність спеціального дослідження запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні. Аналіз національного законодавства України, літературних джерел, статистичних матеріалів та практики дозволяє стверджувати, що на сучасному етапі вирішення проблем запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні в юридичній науці потребує якісно нових підходів відносно її розуміння, зокрема комплексного аналізу всіх аспектів запобігання шахрайству, що вчиняються жінками. Усі ці обставини зумовлюють необхідність проведення дослідження теорії, практики та стратегії запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні. Недостатня розробленість зазначених проблем, а також незадовільний стан запобігання шахрайству, що вчиняється жінками зумовлюють актуальність теми цього дослідження.

Відтак, обраний Таран Тетяною Григорівною підхід до обґрунтування вибору теми дослідження – «Запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні» є надзвичайно **актуальним** і своєчасним.

Ознайомлення з дисертацією та її авторефератом дає змогу констатувати про достовірність отриманих висновків і результатів. Це стало можливим завдяки добре обґрунтованій науковій логіці дослідження, починаючи з чітко визначених об'єкта та предмета, конкретних завдань, застосування відповідних загальнонаукових та галузевих методів дослідження, всебічно опрацьованій теоретичній та нормативній основі.

З цих міркувань є всі підстави стверджувати, що обрана дисертантом тема дослідження має пріоритетний для потреб правоохоронної практики характер, важливе теоретичне й прикладне значення й, безперечно високий рівень актуальності.

Основні положення, висновки та рекомендації, що сформульовані автором у дисертації, у тому числі й ті, що віднесені ним до наукової новизни, мають відповідний рівень обґрунтованості. Цього вдалося досягти шляхом використання відповідної наукової методології, широкого спектру вітчизняних і зарубіжних джерел з питань кримінального права та кримінології. а також кримінально-виконавчого права, а також аналізу правозастосовної практики: становлять результати вивчення 205 (архівних кримінальних справ) та кримінальних проваджень за ст. 190 КК України; статистична інформація Генеральної прокуратури України, Державної судової адміністрації за 2012–2018 роки; а також зведені дані результатів анкетування 324 респондентів, з них 177 – працівників оперативних підрозділів та 147 – слідчих Національної поліції України Закарпатської, Львівської, Чернівецької, Волинської, Житомирської, Київської, Харківської та Одеської областей.

Структурна побудова рецензованої роботи є вдалою, викладення матеріалу є логічним та чітким, стиль викладання – науковим та юридично грамотним. Положення дисертації, які визначають наукову новизну дослідження, сформульовані на належному рівні. Оцінюючи новизну основних положень, висновків та пропозицій, слід зазначити, що в дисертації визначено конкретні завдання, вирішення яких дозволило одержати нові теоретичні положення та висновки, що виносяться автором на захист.

Детальний і аргументований розгляд окремих питань теми дисертаційного дослідження дав змогу авторові сформулювати теоретичні та практичні положення і рекомендації щодо запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні.

Структура роботи, перелік і зміст розглянутих питань свідчать про новизну дисертаційного дослідження. Вивчення тексту дисертації доводить, що робота Т.Г. Таран є комплексним фундаментальним науковим дослідженням, впровадження результатів якого сприятиме усуненню прогалин у науковій розробці проблем, що виникають під час запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні. Ключові результати дослідження логічно, аргументовано та в повному обсязі відображені в основній частині роботи.

Зокрема у *вступі* чітко та логічно аргументовано актуальність дослідження, окреслено сучасний стан та проблеми, виділено невирішені питання, охарактеризовано необхідність розв'язання суперечностей, які зумовлюють актуальність дослідження. Автор представила мету, об'єкт, предмет дослідження, сформулювала основні завдання, визначила методологічні та теоретичні основи, охарактеризувала методи дослідження, розкрила наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів, представила відомості про впровадження та апробацію результатів дослідження, а також вказала структуру та обсяг дисертації.

Значний науковий інтерес визначений у підрозділі 1.1, а саме систематизовано відомості щодо змісту дисертаційних та монографічних досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, а також досліджень, викладених у посібниках, методичних рекомендаціях і наукових статтях, присвячених цій проблематиці.

У підрозділі 1.2 автором досить детально здійснено науковий аналіз понять «жіноча злочинність» та «шахрайство», а також видів і форм шахрайства, що вчиняється жінками в Україні.

Сформульовано авторське визначення шахрайства, що вчиняється жінками в Україні, як суспільно небезпечне діяння передбачене КК України вчинене особою жіночої статі з корисливих мотивів шляхом обману чи зловживання довірою.

Запропоновано класифікувати шахрайства, що вчиняються жінками в Україні, на такі групи: шахрайство з використанням мережі Інтернет;

шахрайство пов'язане із заволодінням нерухомістю; шахрайство вчинене із використанням психічного або біоенергетичного впливу з метою заволодіння майном (зазвичай це грошові кошти, вироби із золота); шахрайство у фінансовій сфері (у кредитно банківській сфері, інвестиційно-будівельній).

У підрозділі 1.3 досліджено досвід запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в таких зарубіжних країнах, як США, Європейського Союзу (Велика Британія, Німеччина, Італія), а також таких країн як (Канада, Ізраїль). Наголошено про те, що перспективним напрямом запобігання шахрайству, зокрема, що вчиняється жінками є віктимологічний. Проаналізовано віктимологічні програми зарубіжних країн спрямовані на запобігання шахрайству, що вчиняється жінками, а також наголошено на важливості громадських організацій.

У підрозділі 2.1 на основі аналізу емпіричного матеріалу та статистичних даних з'ясовано, що рівень жіночого шахрайства за останній період виявляє стійку тенденцію до стрімкого зростання – на 7,3 % за останні три роки. Встановлені найбільш поширені способи шахрайств, що вчиняються жінками в умовах сьогодення. Залежно від спрямованості злочинного посягання виокремлені шахрайські дії: 1) з метою заволодіння державним або колективним майном (заволодіння грошовими коштами шляхом неправомірного отримання різного роду соціальних грошових виплат – 29,3 %; незаконне отримання кредитів – 4,5 %); 2) з метою заволодіння індивідуальним майном громадян (запозичення грошових коштів або речей без наміру їх подальшого повернення власнику – 24,7 %; афери у сфері ріелторської діяльності – 6,8 %; реалізація неіснуючих товарів через мережу «Інтернет» – 13,3 %; махінації у сфері туристичного бізнесу – 4,1 %; воровання як форма обману – 4,7 %; удаване жебрацтво, а також представництво різних благодійних організацій, релігійних течій, конфесій, сект тощо – 4,4 %; незаконне заволодіння грошовими коштами через сайти знайомств або соціальні мережі – 2,8 %; здійснення незаконних валютних операцій – 3,7 %).

У підрозділі 2.2. зазначається, що значення встановлення та аналізу факторів, які зумовлюють вчинення шахрайств жінками полягає у можливості з'ясування специфіки даного виду злочинів та виробленні відповідних заходів профілактичного впливу. Чинники, які впливають на вчинення жінками шахрайств в умовах сьогодення розглядаються у межах двох груп: соціально-економічні та морально-психологічні..

У підрозділі 2.3 автором виокремлено соціально-демографічні, кримінально-правові та морально-психологічні характеристики жінки-шахрая, корелюючи отримані узагальненні дані із видами шахрайств.

У межах дослідження соціально-демографічних ознак встановлено, що за віковими характеристиками шахрайства вчиняються у переважній більшості жінками найбільш активного віку – від 30 до 45 років (65,8 %), 67,8 % з таких жінок незаміжні та 64,7 % мають на утриманні неповнолітніх дітей. Зазначається, що освітній рівень жінок, які вчиняють шахрайства, корелює з видами злочинів, що ними вчиняються. Зокрема, особи, які вчиняють шахрайства у банківській сфері, на ринку нерухомості або сфері туристичного бізнесу мають вищий рівень освіти, ніж жінки, шахрайські дії яких обмежуються вчиненням дрібних шахрайств. Відмічається тенденція до збільшення кількості жінок-шахрайок у сільській місцевості (34,5 %), що пов'язується із зростанням рівня безробіття жінок на тлі суттєвого підвищення цін на товари та послуги. Характеризуючи рівень працевлаштування жінок, які вчиняють шахрайства, констатовано, що 67,9 % з них не мали постійного місця роботи, а 13,2 % працювали неофіційно.

У підрозділі 3.1 обґрунтовується позиція, що загально-соціальні заходи запобігання у розглядуваній сфері мають стратегічне значення. Загально-соціальні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками мають свою специфіку залежно від сфери злочинів, віку, середовища та низки інших обставин.

Загальносоціальні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками містять такі групи заходів: соціально-економічні (зменшення

розшарування населення за майновим станом, підвищення заробітної плати); правові (удосконалення нормативно-правового регулювання, підвищення рівня правової освіти населення); організаційно-управлінські (вдосконалення запобігання шахрайству, що вчиняються жінками щодо нормативного, інформаційного та матеріального забезпечення, вдосконалення соціального контролю (державного і громадського) за такою діяльністю); ідеологічні (формування у членів суспільства моральної позиції, орієнтованої на базові загальнолюдські цінності, розвінчання кримінальних традицій, підриву авторитету лідерів кримінального середовища); соціально-психологічні (формування в населення атмосфери громадського спокою, впевненості у власній безпеці та довіри до правоохоронних органів); медичні (профілактику поширення хвороб, лікування та ресоціалізацію таких осіб); психолого-педагогічні (позитивний вплив на правову свідомість суспільства, визначення сумлінної та морально правильної моделі поведінки, прививатися поважне ставлення до інших людей, загальнолюдські цінності, переконання щодо необхідності дотримання норм моралі, а також любов до праці, заробляти чесною працею та про шкідливість «легких грошей»); соціально-культурні (вироблення пріоритетних заходів, що спрямовані на зміну культурної політики в кращу сторону, відновлення та розвиток справжніх художніх і моральних цінностей); технічні (скеровані на усунення можливості використання недоліків технічного характеру та полягають у технічній недосконалості охоронно-тривожної сигналізації, інженерно-технічного обладнання, технічному захисті документів, різних приладів, системи цілодобового спостереження).

У підрозділі 3.2. зазначено, що спеціально-кримінологічне запобігання шахрайству, що вчиняються жінками здійснюється широким колом суб'єктів, до яких належать: органи державної влади та органи місцевого самоврядування; правоохоронні органи всіх рівнів (МВС (Національна поліція), СБУ, служби виконання покарання, суди та прокуратура);

організації, підприємства та установи з різними формами власності, громадські організації, асоціації та фонди.

У підрозділі 3.3 розкривається індивідуальна профілактика, як невід’ємна частина всієї виховної роботи в цілому.

Встановлено, що під час здійснення індивідуальних заходів запобігання, шахрайству, що вчиняються жінками, необхідно враховувати конкретні дані, що характеризують особу, а саме: соціально-демографічні, соціально-рольові характеристики та індивідуально-психологічні особливості. а саме: вік, рівень розумового розвитку, освіта, життєвий досвід, сімейний та соціальний стан, культурний рівень, широта і спрямованість поглядів, отримана спеціальність, службове становище, трудовий стаж, особливі схильності антигромадського характеру; фактори, що детермінують злочинну та іншу протиправну поведінку; злочинний досвід (наявність судимості).

Основні положення дисертації викладено в 11 наукових публікаціях, з яких п’ять статей, опублікованих у наукових фахових виданнях України одна стаття у періодичному виданні іншої держави, п’ять тез наукових повідомлень на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Автореферат за своїм змістом ідентичний основним положенням дисертації та повністю відображає зміст, основні положення, висновки та пропозиції, які сформульовані у роботі.

Дисертація Т.Г. Таран є фундаментальною науковою працею, що має чітке теоретично-практичне спрямування, тому її результати мають важливе значення як для подальших наукових досліджень, так і для практичної діяльності у напрямі запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні, яка надає публічні послуги. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції впроваджено й надалі може бути використано в:

– *практичній діяльності* – положення й висновки дисертації використовуються для формування фахової правосвідомості студентів юридичних вузів, курсантів, працівників органів досудового розслідування Національної поліції України (акт Головного управління Національної поліції в місті Києві від 22 серпня 2019 р.);

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого дослідження теоретичних та практичних проблем запобігання шахрайству, що вчиняється жінками в Україні та розробки відповідних пропозицій (акт Національної академії прокуратури України від 28 грудня 2016 р.);

– *освітньому процесі* – при викладанні навчальних дисципліни «Криміналістика», «Кримінальний процес», «Методика розслідування окремих видів злочинів», а також при підготовці підручників, навчальних посібників, текстів лекцій і методичних матеріалів, проведенні семінарських і практичних занять з кримінального процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності (акт Національної академії внутрішніх справ від 20 березня 2019 р.).

Відаючи належне Тетяні Григорівні щодо достатньо глибокого дослідження обраної для дисертації теми, необхідно зазначити, що дисертація містить також положення, висновки і пропозиції, які є спірними або мають дискусійний характер та потребують додаткової аргументації, уточнення або окремого пояснення. Серед них варто відзначити такі:

1. З методологічної точки зору у дисертації варто було б перший розділ дослідження розпочати із вивчення та викладення методології та методики цього дисертаційного дослідження, аналізу та обґрунтування найбільш ефективних методів, обраних для реалізації мети і задач дослідження, розкриттю його об'єкта і предмета, що дало б змогу цілісно підійти до їх вивчення.

2. Для об'єктивності та точності використання емпіричної бази доцільно було б провести анкетування інших органів Національної поліції, наприклад працівників підрозділів превентивної діяльності (дільничних

офіцерів поліції та працівників ювенальної превенції), які здійснюють запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні.

3. Так на стор. 2 автореферату дисертації було поставлено за мету розкрити задачі, а саме систематизувати наукові дослідження, присвячені різним аспектам запобігання шахрайству, що вчиняється жінками в Україні, тому враховуючи вище поставлену задачу у підрозділі 1.1. варто було б приділити більше уваги питанням й історико-правового аналізу становлення нормативно-правової бази, що регулювала кримінальну відповідальність у сфері запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні. Це б дозволило виявити ті недоліки, які існували раніше у даній сфері, визначити проблеми, що залишилися невирішеними, а також виявити позитивні та негативні тенденції у нормативно-правовому регулюванні зазначеної сфери.

4. Розкриваючи зміст підрозділу 1.3 «Зарубіжний досвід запобігання шахрайству, що вчиняється жінками» автором досліджено досвід запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в таких зарубіжних країнах, як США, Європейського Союзу (Велика Британія, Німеччина, Італія), а також таких країн як (Канада, Ізраїль). На нашу думку, доцільно було б розглянути досвід країн пострадянського простору та розвинутих азіатських держав, наприклад Японії. Аналіз законодавства відповідних держав сприяв удосконаленням українського законодавства щодо запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні.

5. Автором відмічається необхідність удосконалення положень законодавства щодо запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні, однак самі пропозиції з даного питання у роботі та авторефераті відсутні

6. У висновках роботи автор не вказує який саме зарубіжний досвід слід запозичити Україні для успішного запобігання вчинення шахрайства та інших злочинів, що вчиняються жінками.

7. Щодо висновків до підрозділів дисертації. Здобувачу слід викладати найбільш важливі наукові та практичні результати, одержані у дослідженні,

які повинні містити розв'язання наукової проблеми (завдання), її значення для науки і практики. Вони повинні бути лаконічними, тоді як автор поряд з ключовими моментами у зазначених висновках виклав ряд супутніх, менш важливих висновків, зміст яких розкрито власне у дисертаційному дослідженні.

Водночас висловлені зауваження, передусім, характеризують складність проблем, що досліджуються. Вони не мають істотного впливу на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Таран Т.Г. та можуть бути предметом наукової дискусії при захисті дисертаційного дослідження

Викладене дозволяє зробити загальний висновок, що дисертація на тему «Запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні» є завершеною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що розв'язують наукову проблему, яка має важливе значення для кримінологічної науки, тобто за своєю актуальністю, новизною постановки та вирішенням досліджених проблем, теоретичним рівнем і практичною корисністю, достовірністю і обґрунтованістю одержаних результатів повністю відповідає, вимогам п.п. 9-10, 12-13 Порядку присудження наукових ступенів, а її автор – Таран Тетяни Григорівни – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент :

Начальник ГУ НП в Київській області,

доктор юридичних наук



А.А. Нєбитов